

Een leeswijzer voor Laudato Si'

Samengesteld door Thomas Reese SJ

Woord vooraf

Wat meteen opvalt bij het lezen van de encycliek Laudato Si' van Paus Franciscus, over de zorg voor ons gemeenschappelijke thuis, is dat het geschreven is in heel toegankelijke taal. Het leest niet als een academische verhandeling zoals veel encyclieken in het verleden. Wie een krant kan lezen, kan deze encycliek ook lezen en er iets uit halen.

Laudato Si' telt, dat moet gezegd, wel ongeveer 40.000 woorden (140 blz.), maar er zit schot in de opeenvolgende hoofdstukken. Het is niet moeilijk te lezen.

De encycliek leent zich goed om op je eentje te lezen, maar is nog beter geschikt voor boekenclubs, een klas, of discussiegroep. Het is ook juist de bedoeling dat deze encycliek gelezen en besproken wordt in een groep, want de roep om dialoog loopt als een rode draad door deze brief. Je hoeft niet te wachten tot de bisschoppen en pastores een antwoord op de encycliek hebben geformuleerd. Iedereen kan de encycliek bestellen, zijn of haar vrienden bij elkaar roepen en zeggen: 'Laten we samen deze encycliek lezen en bespreken'. Wie lid is van een boekenclub kan de encycliek voordragen als volgend leesproject.

De encycliek zal flink wat impact hebben, ook buiten de katholieke kerk. Milieudeskundigen en wetenschappers hebben hun instemming betuigd met het document. Niet-katholieke religieuze leiders zijn er eveneens op gebrand om de encycliek te bespreken. Het wordt een onderwerp van oecumenische en interreligieuze dialoog.

Vandaar deze leesgids met studievragen om te helpen de encycliek te lezen. Vanwege de rijkdom aan inhoud stel ik voor om telkens een hoofdstuk te nemen om te lezen en te bespreken. Er zijn flink wat vragen. Gebruik de vragen die je handig vindt voor de discussie; denk niet dat je ze allemaal moet beantwoorden.

De inleiding

De paus begint de encycliek met een overzicht van de inhoud van de encycliek en met citaten van pausen en andere religieuze leiders die over het milieu hebben gesproken. Hij zegt dat onze Zuster Aarde “protesteert om het kwaad dat wij haar hebben aangedaan, vanwege het onverantwoorde gebruik en het misbruik van de goederen die God in haar heeft gelegd”.

Vragen:

1. Waar heb jij gezien dat ‘Zuster Aarde’ schade is aangedaan? (par. 2)
2. Waarom denk je dat maar weinig mensen wisten dat de pausen Paulus VI, Johannes Paulus II, en Benedictus XVI zich over kwesties van milieu hebben uitgelaten (4-6)?
3. St. Franciscus van Assisi is de patroonheilige van het milieu. Wat is er zo aantrekkelijk aan hem? (10 – 12)?
4. Paus Franciscus besluit zijn inleiding met een oproep. (13 – 16)
Wat is jouw antwoord daarop?

Hoofdstuk 1: Wat gebeurt er met ons gemeenschappelijke huis?

Paus Franciscus is er vast van overtuigd dat je de feiten op tafel moet zien te krijgen om een probleem echt te kunnen begrijpen. Hoofdstuk 1 beschrijft de wetenschappelijke consensus betreffende klimaatverandering samen met een beschrijving van andere bedreigingen van het milieu met inbegrip van bedreigingen voor watervoorziening en biodiversiteit. Hij kijkt ook hoe de aantasting van het milieu het menselijk bestaan en de samenleving beïnvloedt. Tot slot schrijft hij over de wereldwijde ongelijkheid met betrekking tot de milieucrisis.

Vragen:

1. Hoe word jij of je familie persoonlijk geraakt door de aantasting van het milieu? Door vervuiling?
2. Wat bedoelt de paus met 'wegwerpcultuur' (22) Ben je het met hem eens? Waarom?
3. Wat bedoelt de paus wanneer hij zegt: "Het klimaat is een gemeenschappelijk goed' (23)?
4. Wat zijn de bewijzen dat er klimaatverandering plaatsvindt en dat het veroorzaakt wordt door menselijke activiteit? (23). Wat zijn de gevolgen?
5. De paus zegt dat "toegang tot veilig drinkwater een fundamenteel en universeel mensenrecht is", maar veel arme mensen hebben die toegang niet. (27 – 31) Waarom is dat zo? Wat kan eraan gedaan worden?
6. Waarom denkt de paus dat biodiversiteit belangrijk is (32- 42)? Aan welke bedreigingen staat biodiversiteit bloot?
7. Wat zijn de gevolgen van de aantasting van het milieu, de huidige ontwikkelingsmodellen en de wegwerpmaatschappij voor het menselijk leven (43- 47)?
8. Waarom gelooft de paus dat "het menselijk en natuurlijke milieu samen achteruit gaan en dat wij niet op een adequate wijze het hoofd kunnen bieden aan het verval van het milieu, als wij geen aandacht besteden aan de oorzaken die verband houden met het menselijk en maatschappelijk verval" (48)?
9. Waarom denkt de paus dat het terugbrengen van het geboortecijfer van de armen alleen geen rechtvaardiging en afdoend antwoord is op het probleem van de armoede en de aantasting van het milieu (50)?
10. De paus schrijft dat er een "ware 'ecologische verplichting' bestaat, in het bijzonder tussen Noord en Zuid" (51). Wat bedoelt hij daarmee?
11. Waarom vindt de paus dat het antwoord op de wereldwijde crisis van het milieu zwak is geweest (53)?

Hoofdstuk 2: Het evangelie van de schepping

De paus stelt dat hun geloofsovertuiging Christenen kan motiveren om zorg te dragen voor de natuur en voor de meest kwetsbaren onder hun broeders en zusters. Hij begint met het Bijbelverhaal van de schepping en mediteert dan over het mysterie van het heelal dat hij ziet als een voortdurende openbaring van het goddelijke. "Alles is met elkaar verbonden en wij mensen zijn als broeders en zusters samen met elkaar op een prachtige pelgrimstocht, samengeweven door de liefde die God heeft voor elk van zijn schepselen en die ons ook verbindt in dierbare genegenheid met broeder zon, zuster maan, broeder rivier en moeder aarde." Hij besluit: "In laatste instantie is de aarde een gezamenlijke erfenis waarvan de vruchten voor iedereen bestemd zijn."

Vragen:

1. Volgens paus Franciscus leert de Bijbel ons dat de harmonie tussen schepper, de mensheid en de schepping werd verbroken, omdat wij mensen de plaats van God wilden innemen en weigerden onze beperkingen als schepselen te aanvaarden (66). Wat wil dat zeggen: de plaats van God willen innemen?
2. Hoe legt Franciscus Genesis 1:28 uit, waar de mensheid heerschappij wordt toegezegd over de aarde (67)?
3. Hoe gebruikt Franciscus de Bijbel ter ondersteuning van zijn mening dat de gave van de aarde met zijn vruchten iedereen toekomt?
4. Nadenkend over het mysterie van het heelal zegt Franciscus dat "de schepping van de orde van de liefde is." (77) Wat bedoelt hij daarmee?
5. Wat is onze rol "In dit heelal, dat bestaat uit open systemen die met elkaar in verbinding treden", waar "wij ontelbare vormen van relatie en deelname kunnen ontdekken" (79)?
6. Franciscus zegt: "Op de een of andere wijze heeft Hij zichzelf willen beperken tot de schepping van een wereld die ontwikkeling nodig heeft en waar veel dingen die wij als kwaden, gevaren of bronnen van lijden beschouwen, in werkelijkheid deel uitmaken van de geboorteweën, die ons ertoe aanzetten samen te werken met de Schepper". (80). Hoe versta je dit?
7. Als het uiteindelijke doel van bestaan van de andere schepselen niet in ons ligt, hoe passen wij en andere schepselen dan in Gods plan (83)?
8. Naast de openbaring die vervat is in de Schrift "is er een goddelijke manifestatie in het schitteren van de zon en het vallen van de nacht" (85). Hoe heb jij God ervaren in de schepping?
9. Wat is jouw reactie op de hymne van Franciscus van Assisi (87)?
10. "De christelijke traditie heeft het recht op privé-eigendom nooit als absoluut of onaantastbaar erkend en heeft de maatschappelijke functie van iedere vorm van privé-eigendom duidelijk beklemtoond" (93). Wanneer kan het recht op privé eigendom ondergeschikt worden gemaakt aan het gemeenschappelijk goed?
11. Wat was de houding van Jezus met betrekking tot de schepping (96- 100)?

Hoofdstuk 3: De menselijke wortel van de ecologische crisis

Hoewel wetenschap en technologie belangrijke middelen tot verbetering van de kwaliteit van menselijk leven kunnen aandragen “hebben ze degenen met de kennis, en in het bijzonder met de economische hulpbronnen om ze te gebruiken, een indrukwekkende dominantie over de hele menselijke familie en de gehele wereld gegeven.” Franciscus zegt dat we geboeid zijn door het technocratische paradigma dat onbeperkte groei belooft. Maar dit paradigma “veronderstelt de leugen omtrent de oneindige beschikbaarheid van de goederen van de planeet, die ertoe leidt deze ‘uit te persen’ tot aan de grens en daaroverheen”. Zij die dit paradigma voorstaan, “lijken zich niet te bekommeren om een juist productieniveau, een betere verdeling van de rijkdom, een verantwoorde zorg voor het milieu of de rechten van de toekomstige generaties. Met hun houding bevestigen zij dat de doelstelling van maximalisering van de winsten voldoende is”.

Vragen:

1. Wat is de houding van Franciscus tegenover technologie? Wat bedoelt hij met het technocratische paradigma (101, 106-114)?
2. Hoe onderbouwt Franciscus zijn argument dat “technologische producten niet neutraal zijn” (107, 114) dat “het technocratisch paradigma de neiging heeft ook zijn eigen macht uit te oefenen op de economie en de politiek” (109)?
3. Franciscus zegt dat men “niet snel genoeg economische instellingen en maatschappelijke programma’s uitwerkt die het de armsten mogelijk maken op een reguliere wijze toegang te hebben tot de basale hulpbronnen” (109). Wat bedoelt hij? Waarom gebeurt dit?
4. Franciscus stelt dat “de markt alleen niet een integrale menselijke ontwikkeling en maatschappelijke cohesie waarborgt” (109). Waarom zegt hij dat? Ben je het daarmee eens?
5. Franciscus redeneert dat “alleen maar zoeken naar een technische remedie voor ieder milieuprobleem dat zich voordoet, betekent zaken isoleren die in werkelijkheid met elkaar verbonden zijn, en de ware en diepste problemen van het wereldsysteem verbergen” (111). Wat zijn de werkelijke en diepste problemen van het mondiale systeem in de ogen van Franciscus?
6. Franciscus roept op tot een verruiming van de blik (112), “een moedige culturele revolutie” (114). Hoe zou dat eruit kunnen zien?
7. Wat bedoelt Franciscus met het “moderne anthropocentrisme”?
8. Voor Franciscus “is de huidige ecologische crisis een klein teken van de veel wijdere ethische, culturele en spirituele crisis van de moderniteit (119). Wat bedoelt Franciscus met “praktisch relativisme” (122) en “cultuur van het relativisme” (123)?
9. Waarom stelt Franciscus dat elke benadering van een integrale ecologie ook de werkgelegenheid moet beschermen (124)?
10. Wat ziet Franciscus als de positieve en negatieve aspecten van de biologische technologieën (130 – 136)?

Hoofdstuk 4: Integrale ecologie

Om de redenen te bepalen waarom een gebied vervuild is, moet je een studie maken van het functioneren van de samenleving, de economie, het gedrag en de manier waarop de werkelijkheid wordt begrepen. We hebben niet te maken met twee verschillende crisissen, de ene van het milieu en de andere sociaal, maar eerder met een grote complexe crisis die betrekking heeft op zowel het sociale als ook het milieu. Strategieën om dit aan te pakken vragen om een integrale benadering die de armoede bestrijdt, waardigheid teruggeeft aan wie is uitgesloten en tegelijkertijd de natuur beschermt.

Vragen:

1. Waarom redeneert Franciscus dat “er geen twee crises afzonderlijk zijn, een milieucrisis en een maatschappelijke crisis, maar één complexe sociale crisis en milieucrisis” (139)?
2. Wat wordt bedoeld met een “een integrale benadering om de armoede te bestrijden, de uitgeslotenen hun waardigheid terug te geven en tegelijkertijd voor de natuur te zorgen” (139)?
3. Waarom denkt Franciscus dat het belangrijk voor ons is om ecosystemen te begrijpen en onze relatie daarmee (140)?
4. Waarom hebben we dringend behoefte aan “een humanisme dat een beroep doet op de verschillende sectoren van de kennis, ook de economische, voor een meer integrale en integrerende visie” (141)?
5. Franciscus spreekt van een integrale ecologie, die de ecologie van het milieu (138 – 140) samenbrengt met de economische (141), sociale (142) en culturele (43) ecologieën. Wat betekent dat? Hoe werkt dat?
6. Hoe beïnvloedt ons woon- en werkmilieu, die van onze buurt, de kwaliteit van ons leven?
7. Hoe heeft armoede, overbevolking, gebrek aan open ruimtes en slechte behuizing een invloed op de armen (149)? Waarom zijn dit problemen van het milieu?
8. Wat bedoelt Franciscus met ‘het gemeenschappelijk welzijn’?
9. Wat zijn de consequenties van het zien van de aarde als een gave die we hebben ontvangen en moeten delen met anderen en die ook behoort aan degenen die na ons komen?
10. “Met wat voor doel gaan wij door deze wereld? Waartoe zijn wij in dit leven gekomen? Met wat voor doel werken en strijden wij? Waarom heeft deze aarde ons nodig?” (160)
11. Waarom zegt Franciscus dat “de catastrofale voorspellingen niet meer met verachting en ironie bekeken kunnen worden” (161)?
12. Wat bedoelt Franciscus wanneer hij zegt: “een ethische en culturele achteruitgang waarmee de ecologische gepaard gaat” (162)?

Hoofdstuk 5: Wegen van benadering en actie

Wat moet er gedaan worden? Franciscus roept op tot dialoog over milieubeleid in de internationale, nationale en lokale gemeenschappen. Deze dialoog moet transparante besluitvorming insluiten, zodat de politiek menselijke vervulling dient en niet louter economische belangen. Het vereist ook dialoog tussen religies en wetenschap om samen te werken voor het gemeenschappelijk welzijn.

Vragen:

1. Het woord 'dialoog' wordt telkens herhaalt in dit hoofdstuk. Wat is de betekenis ervan en waarom vindt Franciscus dat het belangrijk is?
2. Franciscus zegt dat er een mondiale consensus moet komen om de problemen aan te pakken. Waarom is dat nodig en hoe kan dat tot stand worden gebracht (164)?
3. Waarom denkt hij dat "de mensheid van het postindustriële tijdperk misschien zal worden genoemd als een van de meest onverantwoordelijke van de geschiedenis" (165)?
4. Wat ziet Franciscus als de successen en de mislukkingen van het mondiale antwoord op milieukwesties (166 – 169)?
5. Welke internationale strategieën steunt Franciscus als antwoord op de crisis van het milieu (170 – 171) en welke steunt hij niet (172 – 173)?
6. Franciscus stelt dat "dezelfde logica, die het moeilijk maakt drastische besluiten te nemen om de tendens tot globale opwarming terug te draaien, is die welke het niet mogelijk maakt het doel van het uitroeien van de armoede te verwezenlijken". (175) Wat is deze logica?
7. "De mogelijkheid van onverantwoord gebruik van menselijke vermogens in aanmerking genomen, heeft iedere staat binnen het eigen gebied de functie, die geen uitstel gedooft, te plannen, coördineren, waakzaam te zijn en te sanctioneren". (177) Wat betekent dit voor mijn eigen land?
8. "De Kerk pretendeert niet wetenschappelijke definities te bepalen, noch de plaats in te nemen van de politiek", zegt Franciscus, "maar ik ben begaan met het bevorderen van een open en eerlijk debat, zodat bijzondere belangen of ideologieën het gemeenschappelijk goed niet in gevaar brengen." (188) Wat is de juiste rol van de Kerk in politieke, economische en milieu kwesties?
9. Franciscus heeft kritiek op veel zakelijke praktijken, heeft geen vertrouwen in de markt als beschermer van het milieu, en voorziet een krachtige rol van de staat in het sturen van de economie en de bescherming van het milieu. Hoe zullen uw landgenoten hierop reageren? Wat is jouw reactie?
10. Wat bedoelt Franciscus wanneer hij zegt dat "het model van de globale ontwikkeling moet veranderen." (194) Wat is er fout aan de huidige modellen? Hoe zouden de nieuwe modellen eruit moeten zien?
11. Wat zijn de onderscheiden rollen van religie en wetenschap, en hoe kunnen ze de dialoog met elkaar aangaan en samenwerken (199 – 200)?

Hoofdstuk 6: Ecologische opvoeding en spiritualiteit

We moeten veranderen, nieuwe overtuigingen ontwikkelen, nieuwe houdingen en vormen van leven, met inbegrip van een nieuwe levensstijl. Dit vereist niet alleen individuele bekering, maar ook gemeenschapsnetwerken om de complexe situatie waar de wereld voor staat op te lossen. Van essentieel belang hierbij is een spiritualiteit die ons kan motiveren tot een meer bewogen zijn met de bescherming van onze wereld. Christelijke spiritualiteit mikt op menselijke groei en vervulling op basis van soberheid en het vermogen om gelukkig te zijn met weinig. “De liefde die vol is van kleine gebaren van wederzijdse liefde, betreft ook het burgerlijke en politieke leven en wordt zichtbaar in alle handelingen die een betere wereld trachten op te bouwen”.

Vragen:

1. Door de hele encycliek heen verbindt Franciscus zorg voor de armen met zorg voor onze planeet. Waarom doet hij dat?
2. Franciscus staat kritisch tegenover de consumptie maatschappij (204). Waarom? Hoe zou een nieuwe levensstijl er moeten uitzien?
3. Wat zouden de politieke en economische gevolgen kunnen zijn van een wijdverspreide verandering in levensstijl (206)?
4. Wat ziet Franciscus als de rol van opvoeding betreffende het milieu, om te komen tot bewustzijnsvergroting en gedragsverandering (210 – 211)?
5. Wat bedoelt Franciscus met een ecologische spiritualiteit, en hoe kan het ons motiveren tot een bewogen zorg voor de bescherming van onze planeet (216)?
6. Zelf-verbetering van individuele personen zal op zich de complexe situatie waar we in zijn belandt niet kunnen oplossen, volgens Franciscus. Wat is de rol van gemeenschapsnetwerken? Van regeringen?
7. Wat zijn de houdingen die een geest van edelmoedige en liefderijke zorg stimuleren (220 – 221)?
8. Bij al de problemen die op ons afkomen: wat geeft Franciscus vreugde en vrede?
9. Liefde moet zijn burgerplicht vervullen en ook zich laten gelden op politiek vlak, volgens Franciscus. “In dit kader drijft de sociale liefde ons samen met het belang van de dagelijkse kleine gebaren ertoe te denken aan grote strategieën die doeltreffend het verval van het milieu stoppen en een *cultuur van de zorg* aanmoedigen die heel de maatschappij doordringt”. Hoe kunnen we dat soort liefde aanmoedigen in eigen land?
10. Franciscus suggereert dat de natuurlijke wereld een integraal onderdeel is van onze sacramentele en spirituele levens. (233-242). Hoe heb je dit ervaren?
11. Hoe gaat deze encycliek jouw leven veranderen?